

9. Титаренко Т. М. Життєвий шлях особистості / Т. М. Титаренко // Основи практичної психології. – Київ : Либідь, 1999. – 536 с.
Tytarenko T. M. Zhyttevyuy shlyakh osobystosti [Life way of person] / T. M. Tytarenko // Osnovy praktychnoyi psykhologiyi. – Kyiv : Libid, 1999. – 536 s.

УДК 316.454.54

П. І. Блозва

Received: December 02, 2016

Revised: February 20, 2017

Accepted: March 12, 2017

АКТИВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОЯВУ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДОЇ ОСОБИ

У статті схарактеризовано вплив активізації соціальної взаємодії на структурні компоненти політичної культури молоді. Політичну культуру трактовано як певний рівень усвідомлення політичних процесів, довіри до соціально-політичних інститутів, поділяння цінностей свободи, толерантності, можливості активного залучення особистості в суспільно-політичні процеси. У її структурі можна виокремити такі компоненти: уявлення особистості про політику, політичні цінності особистості, мотивація особистості до участі в політичній взаємодії, політична поведінка особистості. Соціальна взаємодія постає як ресурс отримання нової інформації про політичне середовище. Її активізація постає як процес концентрації за допомогою специфічних когнітивних, морально-вольових зусиль психологічних комунікативних ресурсів особистості задля досягнення конкретних цілей. Проведено два експерименти, соціальну взаємодію в яких активізовано в індивідуальному й груповому варіантах. Виявлено, що активізація соціальної взаємодії впливає на прояв уявлень особистості про політику та політичну поведінку молоді особи. Уявлення про політику при індивідуальному варіанті активізації соціальної взаємодії стають більш глибокими, при груповому – більш поверхно, ніж до експериментального впливу. Політична поведінка після індивідуального варіанта активізації соціальної взаємодії спрощується, а при активізації на груповому – лише проявляє тенденцію до спрощення. Активізація соціальної взаємодії не вплинула на такі компоненти політичної культури, як політичні цінності особистості й мотиви її участі в політичній взаємодії.

Ключові слова: політична культура, соціальна взаємодія, уявлення про політику, політична поведінка.

Blozva P. I. Social Interaction Development as Factor of Increasing Structural Components of Youth's Political Culture. The article characterized as the impact of social interaction activation to the structural components of the youth political culture. Political culture is treated as a certain level of awareness of the political process, confidence in the social and political institutions, sharing values of freedom, tolerance and individual opportunities for active involvement in social and political processes. There are the following components in its structure: the personality ideas about politics, political values of the individual, the individual motivations to participate in political cooperation, the political behavior of the individual. Social interaction is presented as a resource for new information about the political environment. Its activation appears as a process of concentration by using specific cognitive, moral and psychological willpower the individual communication resources to achieve specific objectives. We conducted two experiments in which social interaction was activated by using individual and group options. It is revealed that the activation of social interaction affects expression of individual ideas about politics and political behavior of young people. The ideas about politics at individual variant of enhancing the social interaction become deeper, but when we used the group variant – results were more superficial than before the experimental effects. Political behavior after the individual options enhance social interaction became easier, and when we used group variant activation- it showed only the tendency to simplification. Enhancing social interaction did not affect to the such components of political culture as political values and motives of individual participation in the political interaction.

Key words: political culture, social interaction, the individual ideas about politics, political behavior.

Блозва П. И. Активизация социального взаимодействия как фактор повышения уровня проявления структурных компонентов политической культуры молодежи. В статье анализируется влияние активизации социального взаимодействия на структурные компоненты политической культуры молодежи. Политическая культура характеризуется как определенный уровень осознания политических процессов, доверия к социально-политическим институтам, разделение ценностей свободы, толерантности, возможности активного привлечения личности в общественно-политические процессы. В ее структуре можно выделить следующие компоненты: представление личности о политике, политические ценности личности, мотивы личности к участию в политическом взаимодействии, политическое поведение личности. Социальное взаимодействие выступает как ресурс получения новой информации о политической среде. Его активизация является процессом концентрации с помощью специфических когнитивных, морально-волевых усилий психологических коммуникативных ресурсов личности для достижения конкретных целей. Проводились два эксперимента, социальное взаимодействие в которых активизировалось в индивидуальном и групповом вариантах. Выявлено, что активизация социального взаимодействия влияет на проявление представлений личности о политике и

политическое поведение молодого человека. Представления о политике при индивидуальном варианте активизации социального взаимодействия становятся более глубокими, а при групповом – более поверхностными, чем до экспериментального воздействия. Политическое поведение после индивидуального варианта активизации социального взаимодействия упрощается, а при активизации на групповом – лишь показывает тенденцию к упрощению. Активизация социального взаимодействия не повлияла на такие компоненты политической культуры, как политические ценности личности и мотивы её участия в политическом взаимодействии.

Ключевые слова: политическая культура, социальное взаимодействие, представления о политике, политическое поведение.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному українському суспільстві демократизація дала змогу великій кількості осіб брати участь у вирішенні долі країни. Велику роль у цих процесах відіграє молодь як одна з найбільш активних та мобільних верств населення. Проте зниження безпосередньої комунікації й низький рівень статусу політики та зацікавленості нею в молодіжному середовищі приводять до виявлення взаємодії соціальної комунікації та становлення політичного вибору молоді особи. Дослідники частіше концентруються на вивченні окремих психологічних чинників, які впливають на політичне рішення. Тому постає потреба в дослідженні явища, яке б об'єднувало в собі уявлення молоді особистості про політику, її цінності, мотиви включення в політичне життя суспільства та прояви такої політичної активності. Сукупність указаних вище характеристик описано терміном «політична культура».

У статті висвітлено частини отриманих результатів дослідження соціального капіталу як психологічного ресурсу становлення політичної культури молоді (соціальну взаємодію визначено нами як один із компонентів соціального капіталу).

Мета дослідження – виявити зміни в рівні прояву структурних компонентів політичної культури молоді особи під впливом активізації соціальної взаємодії.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Одне з перших трактувань поняття *політична культура* наводить І. Г. Гердер, який цим терміном позначив рівень зрілості культури [2]. В українській політичній науці на початку ХХ ст. поняття *політична культура* В. К. Липинський описав як певний рівень бажання та вміння верствами населення використовувати в політичній активності знання про політику й

попередній досвід громадської діяльності [4]. Сучасні ж українські дослідники в політологічному дискурсі визначають політичну культуру як рівень цивілізованості соціуму, культури політичного мислення та політичного спілкування, поведінки політиків і населення як суб'єктів політичного процесу; як єдність об'єктивних соціально-нормативних компонентів свідомості й поведінкових стереотипів [7]. У соціологічному дискурсі, спираючись на погляди Г. Алмонда й С. Верби, [8] відзначимо, що ключовим складником політичної культури особистості є політичні установки-орієнтації на самого себе в контексті політичних відносин, усвідомлення себе в політичному просторі та власних інтересів у сфері політики. Це, за словами дослідника, постає підґрунтям до подальшого політичного вибору особистості.

Українська психологічна наука розглядає такі суміжні з політичною культурою категорії, як політична компетентність, ціннісні моделі політичної взаємодії, громадські ставлення [9], психологічна готовність до політичної участі, мотивація до політичної участі, моделі прийняття політичного рішення, громадянська відповідальність [10].

У сучасних умовах поряд із представницькою демократією й відповідною громадською культурою (*Civic culture*) існує демократія спільнот (*Consociational democracy*), або, за А. Лейпхартом, демократія співучасті [3]. Цей спосіб політичної дії засновано на поєднанні таких орієнтацій, як автономія та партнерство, взаємне вето й компроміс, пропорційність і пріоритетність [1].

Г. Екстейн зазначає: політична культура ґрунтується на високому рівні соціальної довіри й відповідальності, а також на тому, що можна назвати «громадянськістю», – тенденцією учасників соціального процесу діяти спільними зусиллями, а не за зразком вертикальних ієрархічних відносин. Звідси очевидно, що політична культура передбачає масове визнання суспільством демократичних політичних цінностей, уміння ефективно співпрацювати та високий рівень соціальної довіри [14].

За межами України систематично вивчають політичну культуру Г. Алмонд і С. Верба. Науковці так тлумачать це поняття: це система суспільства, яка об'єднує знання, почуття й оцінку членів політичного середовища. Поняття *політична культура*, на їхню думку, ліквідує розрив між вивченням особи та політичної системи загалом. У проекції на політичну систему, отже, формується певна політична

культура особистості. Масове дослідження профілів політичної культури дає змогу виявити, як указують Г. Алмонд і С. Верба, певний тип політичної культури всього суспільства [13].

Соціальна взаємодія в політичному дискурсі постає як можливість міжособистісного обміну інформацією задля розуміння політики. У цьому контексті актуальні дослідження, у яких соціальну взаємодію розглянуто як чинник становлення громадської думки або політичного вибору особи [15; 17]. Отже, є підстави вважати, що соціальна взаємодія в групі може підвищити політичну включеність. Комунікація дає особистості доступ до широкого кола інформації, на основі якої вона може прийняти політичне рішення. Спілкування з референтними особами відкриває доступ до інформації про важливість політичної участі, соціальний статус серед однолітків людей, які беруть участь у політичних процесах, мотиви до політичної участі тощо. Також дослідники відзначають важливість безпосереднього спілкування під час політичної агітації як можливість ефективнішого донесення політичних гасел до можливих виборців [17].

Соціальна взаємодія дає змогу більше отримувати й краще опрацювати політичну інформацію, аніж коли приймання особистістю політичного рішення ґрунтується лише на її особистісних політичних уявленнях та інтересах. Оскільки ресурси однієї особи в розумінні політичних процесів обмежені, то соціальна взаємодія руйнує бар'єри особистісної некомпетентності й сприяє більш усвідомленій політичній участі. За таких обставин політична компетентність особи доповнюється (але не підміняється), що уможливорює твердження про більш усвідомлену й відповідальну участь особистості в політичних процесах. Окреслюючи роль соціальної взаємодії в політичній культурі, учені вказують на два пункти: а) соціальна комунікація відбувається безпосередньо; б) під час такої взаємодії простежується передача політично значущої інформації. Так постає важливість не стільки форми соціальної взаємодії, скільки її змісту: на політичну культуру можуть впливати і родинні зв'язки, і особи в певній робочій організації, та при цьому не втрачати ефект впливу на особистість [15].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Із викладеного вище зробимо такий висновок: політичну культуру можна розглядати і по горизонталі (наявність певних типів політичної культури в суспільстві), і по вертикалі, коли досліджується рівень прояву певного типу політичної культури.

У цьому дослідженні концентруємося на вивченні політичної культури на особистісному рівні, що передбачає дослідження прояву психологічних рис, які безпосередньо впливають на становлення політичної культури. Ми її трактуємо як певний рівень усвідомлення політичних процесів, довіри до соціально-політичних інститутів, поділяння цінностей свободи, толерантності, можливості активного включення особистості в суспільно-політичні процеси. У політичній культурі виокремлюємо такі компоненти, як уявлення особистості про політику, політичні цінності особистості, її мотиви до участі в політичній взаємодії та політична поведінка.

Соціальну взаємодію в індивідуальному варіанті експерименту трактуємо як комунікативні можливості особистості в межах групи й зумовлені ними способи міжособистісної взаємодії.

Соціальна взаємодія в груповому варіанті експерименту постає сукупністю комунікативних можливостей усіх членів соціальної групи, а також зумовлені ними способи міжгрупової взаємодії.

Розглядаємо активізацію соціальної взаємодії як процес концентрації за допомогою специфічних когнітивних, морально-вольових зусиль психологічних комунікативних ресурсів особистості задля досягнення конкретних цілей. В індивідуальному варіанті активізацію спрямовано на концентрацію ресурсів окремої особистості в групі, а в груповому варіанті – на концентрацію загальногрупових можливостей.

Гіпотезою цього дослідження стало припущення, що за активізації соціальної взаємодії рівні прояву компонентів політичної культури молодій особі підвищуватимуться.

Методи дослідження. Експеримент проводили на базі Національного університету біоресурсів та природокористування. У ньому взяли участь 46 студентів факультету інформаційних технологій і факультету захисту рослин, біотехнологій та екології. Серед них 13 – це особи чоловічої статі і 33 – жіночої середній вік респондентів – 19,0 років ($SD = 1,247$).

Емпіричне дослідження ґрунтувалося на експериментальному плані з попереднім і підсумковим тестуванням контрольної та експериментальної груп та складалося із чотирьох етапів: попереднього тестування, активізації соціальної взаємодії, ситуації прояву політичної культури, підсумкового тестування. Схему проведення експерименту відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Процедура проведення експерименту на дослідження становлення структурних компонентів політичної культури молоді під впливом активізації соціальної взаємодії

№ етапу	Експериментальні групи		Контрольна група
1	Попереднє тестування	Попереднє тестування	Попереднє тестування
2	Експериментальний вплив: активізація соціальної взаємодії		Відсутність експериментального впливу
	Індивідуальний варіант активізації соціальної взаємодії	Груповий варіант активізації соціальної взаємодії	
3	Вирішення в груповому форматі чотирьох соціально-політичних ситуацій: ситуація 1 ситуація 2 ситуація 3 ситуація 4	Вирішення в груповому форматі чотирьох соціально-політичних ситуацій: ситуація 1 ситуація 2 ситуація 3 ситуація 4	Вирішення в груповому форматі чотирьох соціально-політичних ситуацій: ситуація 1 ситуація 2 ситуація 3 ситуація 4
4	Підсумкове тестування		Підсумкове тестування

Етап 1. Попереднє тестування. Обстежуваним пропонували анкету ($\alpha = 0,747$) із 37 тверджень, спрямованих на дослідження рівня прояву компонентів політичної культури. Наведено інструкцію, у якій пропонували висловити свою згоду чи незгоду з наведеними твердженнями за такою схемою: 4 – повністю підтримую це твердження; 3 – радше згоден із твердженням; 2 – радше не згоден із твердженням; 1 – повністю не згоден з твердженням. На попередніх етапах роботи за допомогою кореляційного аналізу сформовано батарею методик для дослідження політичної культури. Опісля проведено дисперсійний аналіз для створення моделі становлення політичної культури молоді на основі впливу соціального капіталу. На основі результатів такої моделі відібрано шкали, які найбільш чітко відображають прояв кожного зі структурних компонентів політичної культури в цій моделі. Із них і формувались анкета. Твердження відбирали зі шкали:

- «уявлення про демократію» анкети «Громадянство II» [16]: досліджували структурний компонент політичної культури «уявлення особистості про політику»;

- «індивідуалізм» модуля дослідження цінностей Г. Хофстеде [11]: розглядали структурний компонент політичної культури «політичні цінності особистості»;

– «життєзабезпечення» методики діагностики мотиваційної структури особистості В. Е. Мільман [6]: досліджували структурний компонент політичної культури «мотиви участі особистості в політичній взаємодії»;

– «владне самоствердження» опитувальника механізмів політико-ідеологічного самовизначення (ОМПІС) Г. В. Циганенко [12]: вивчали структурний компонент політичної культури «мотиви участі особистості в політичній взаємодії»;

– «установка на політичну активність» методики політичних установок Г. Бієрбраура [5]: аналізували структурний компонент політичної культури.

Відібрано сумарно 20 запитань, які відображають рівень становлення структурних компонентів політичної культури. Решту 17 запитань склали твердження з інших шкал цих методик, які не мали статистичної значимості на попередніх етапах дослідження. В анкеті такі запитання повинні були завуалювати ті пункти, які ми використовували для отримання результатів. Твердження перемішали у випадковому порядку.

Етап 2. Активізація соціальної взаємодії. У нашому дослідженні було дві експериментальні групи: в одній активізація соціальної взаємодії мала індивідуальний характер, в іншій – груповий. Учасники виконували вправу на покращення рефлексії, яка ґрунтувалася на опрацюванні минулих соціальних ситуацій, у яких брав участь обстежуваний.

В експериментальній групі, де планувався індивідуальний варіант активізації соціальної взаємодії, досліджуваним пропонували пригадати події з їхнього особистого життя, у яких вони активно використовували соціальну взаємодію. Пропонували записати декілька таких ситуацій, оцінити й проаналізувати, які позитивні або негативні стратегії комунікації використано; чи вдалося досягнути поставленої мети за допомогою цих методів спілкування; яким чином вони могли б покращити свою комунікацію в тій ситуації. Роботу кожен учасник виконував індивідуально.

В іншій експериментальній групі активізація соціальної взаємодії мала груповий характер: досліджуваним пропонували пригадати останні події з життя групи, коли вона, як цілісна одиниця, активно взаємодіяла з іншими соціальними групами. Пропонували обговорити декілька таких ситуацій, оцінити й проаналізувати, які позитивні або негативні стратегії комунікації використано; чи вдалося досягнути

мети за допомогою цих методів спілкування; як група могла б покращити свою комунікацію в тій ситуації. Роботу проводили у вигляді колективного обговорення.

Контрольна група не отримувала завдань, які б підвищували ефективність соціальної взаємодії.

Етап 3. Ситуації прояву політичної культури. Наступний етап експерименту розв'язання експериментальними й контрольною групами чотирьох соціально-політичних конфліктних ситуацій. Вони стосувалися гострих соціально-політичних питань (скорочення стипендій, взаємодія зі студентами-іноземцями, погляди на ревізію історичних подій, ставлення до корупційних політиків). Усі групи отримували таку інструкцію: «Ви отримали чотири гіпотетичні ситуації, які відбуваються у вашому студентському середовищі. Будь ласка, сформулюйте, як діятиме ваша група за цих ситуацій». Обговорення проводили у вигляді колективної дискусії серед членів групи. Учасникам не обмежували час на формування стратегії дій. Завершенням обговорення вважався момент, коли самі досліджувані сигналізували про те, що вони досягли консенсусу та сформували прийнятну для всіх членів групи стратегію дій.

Етап 4. Підсумкове тестування. Анкета ($\alpha = 0,753$) створена за тією ж процедурою, що й анкета при попередньому тестуванні, та складалась із 20 запитань, за якими ми відстежували зміни рівня прояву структурних компонентів політичної культури, і 16 інших запитань. Твердження в анкеті перемішані у випадковому порядку.

Результати дослідження. Для порівняння результатів попереднього та підсумкового тестування використовували непараметричний критерій знакових рангів Вілкоксона. Аналіз проводили в статистичному пакеті SPSS 21.

Експериментальна група, де ми активізували соціальну взаємодію на індивідуальному рівні, уключала 15 осіб, із них 11 – жіночої статі й четверо – чоловічої. Середній вік учасників – 18,2 р. ($SD = 0,414$).

Якщо розглянути результати в експериментальній групі з індивідуальним варіантом активізації соціальної взаємодії, то можна спостерігати значущі зміни за показником «уявлення особистості про політику» ($Z = -2,96$; $p \leq 0,003$). Це засвідчує, що навіть невелика активізація ефективної соціальної взаємодії дає змогу соціальній групі молодих осіб у соціально-політичній конфліктній ситуації знайти консенсус та підвищити власні політичні уявлення. У зону невизначеності потрапили результати за показником «політична поведінка»

($Z = -2,223$; $p \leq 0,026$). Якщо розглянути направленість змін, то можна помітити, що рівень політичної поведінки, за результатами підсумкового тестування, менший, аніж до обговорення соціально-політичної ситуації.

Така тенденція до зменшення політичної активності в структурі політичної культури після групового пошуку стратегій дій у конфліктних соціально-політичних ситуаціях приводить до думки, що в групі молоді простежується дифузія продуктивності: уже на саме обговорення особа витрачає ресурси та вважає, що вона вже зробила певного внесоку в результат.

Така ситуація має достатньо негативний характер: молода особа знає, як вирішити певну соціально-політичну ситуацію, проте не проявляє свою політичну активність, якщо відбудеться обговорення цієї ситуації в соціальній групі.

Тут можна робити декілька висновків: а) маємо справу з дифузією відповідальності, коли молода особа вважає, що хтось інший проявить активність і змінить ситуацію; б) спостерігаємо ефект М. Рінгельмана, коли зі збільшенням кількості учасників соціальної групи зменшуватиметься продуктивність роботи всієї групи, адже кожен проявлятиме все меншу й меншу активність, оскільки розумітиме: особистісний внесок у великих групах буде важко відстежити [18]; в) тут маємо інші характеристики (референтність групи, особистісні риси тощо), які впливатимуть на активність особи.

Також пояснення таких результатів можна віднайти в теорії громадянської культури Г. Алмонда і С. Верби, які відзначають, що особа з високим показником громадянської політичної культури добре обізнана зі станом справ у політичному середовищі, може бути учасником певних неформальних соціальних об'єднань, які дають їй потенціал до активної політичної участі, при цьому не бути активним учасником політичного процесу. Такий, на перший погляд, парадокс, учені пояснюють тим, що невелика політична включеність громадян не обмежує діяльності політичних еліт, а якщо виникає певна ситуація незадоволення, то вона запускає механізм гармонізації особистісних уявлень про політику й зовнішню ситуацію, що породжує політичну активність (Г. Алмонд).

Результати за показниками «політичні цінності особистості» ($Z = -0,359$, $p \leq 0,072$) і «мотиви до участі в політиці» ($Z = -1,675$, $p \leq 0,094$) не показали значущих результатів.

Експериментальна група, де проводили груповий варіант активізації соціальної взаємодії, включала 16 осіб, із них – 10 жіночої статі й шість – чоловічої. Середній вік учасників – 20,56 років ($SD = 0,629$).

Розглянувши показники в цій групі, можна стверджувати, що значущі результати отримано лише щодо «політичного уявлення особистості» ($Z = -2,637$; $p \leq 0,008$). Крім того, направленість змін (підсумковий зріз засвідчив зниження рівня уявлень особистості про політику) указує, що активізація соціальної взаємодії на груповому рівні не те що не підвищує уявлення особи про політику, але й понижує їх.

Такі результати може пояснити те, що під час активізації на індивідуальному рівні особистість активізовує індивідуальні ресурси, які в подальшому вносить у групове обговорення. Коли ж маємо ситуацію групового варіанта активізації соціальної взаємодії, у якій групу розглядаємо як єдину соціальну одиницю, то йдеться про груповий досвід комунікації, який не завжди може бути успішним, навіть за включення в групу осіб із хорошими навиками ефективного спілкування. Таке пояснення ґрунтується на феномені групового мислення, яке відкрив І. Джейніс: групи з незмінним складом через деякий час ухвалюють дуже непрофесійні рішення, оскільки прагнення до однодумності стає важливішим за реальну оцінку можливих варіантів дій [19]. Отже, намагання дійти згоди, ілюзія компетенції можуть упливати не лише на загальногрупове рішення, а й на індивідуальний рівень компетенції кожного з учасників групи.

Політична поведінка в цій експериментальній групі теж демонструє тенденцію до зниження ($Z = -1,77$, $p \leq 0,077$). Такий результат перегукується з показниками впливу індивідуального варіанта активізації соціальної взаємодії. На нашу думку, пояснюється набуттям особою соціально-психологічних ресурсів на основі групової взаємодії. Тобто під впливом групи особа суб'єктивно відчуватиме більшу можливість впливу на політичну ситуацію, адже буде оточена людьми з подібними політичними поглядами, які в більшості соціально-політичних ситуацій схвально відгукуватимуться про поведінку особистості. Такий висновок про поведінкові стратегії, на нашу думку, можна зробити на основі того, що поведінка – це відображення особистісних установок, які формуються на основі власних поглядів і впливу соціального оточення. А отже, оточення, навіть частково впливаючи на політичні уявлення особистості, формує також і специ-

фічні прояви політичної активності, які ґрунтуватимуться на політичних поглядах, що панують в цій групі. Інші показники політичної культури в цій експериментальній групі не продемонстрували значущих результатів. За показником «політичні цінності особистості» отримано такі результати: $Z = -1,435, p \leq 0,151$; за показником «мотиви політичної участі – $Z = -0,722, p \leq 0,47$. Це засвідчує, що активна й ефективна соціальна взаємодія ще не є показником зміни таких складних особистісних конструктів, як цінності та мотиви.

У контрольній групі взяло участь 15 осіб, із них 12 – жіночої статі й три – чоловічої. Середній вік учасників – 18,1 ($SD = 0,352$).

Результати в контрольній групі засвідчує, що значущих результатів не отримано за жодним із показників. Можна простежити лише певну тенденцію до зміни показників «уявлення особистості про політику» ($Z = -1,969, p \leq 0,049$) і «мотиви участі особистості до політики» ($Z = -2,16, p \leq 0,031$).

Це вказує на те, що навіть під впливом лише групового обговорення соціально-політичних ситуацій, прийняття групового рішення й пошуку консенсусу для цього компоненти політичної культури проявляють тенденцію до зміни. Це відбувається на основі того, що політична включеність особи вже передбачає певну концентрацію та витрату психологічних ресурсів. Хоча, як можна припустити, така включеність у соціально-політичний процес суттєво не впливає на зміну рівня прояву структурних компонентів політичної культури молодій особі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Політична культура – це певний рівень усвідомлення політичних процесів, довіри до соціально-політичних інститутів, поділяння цінностей свободи, толерантності, можливості особистості до активного залучення в суспільно-політичні процеси. У її структурі можна виокремити такі компоненти: уявлення особистості про політику, політичні цінності особистості, її мотиви до участі в політичній взаємодії, політична поведінка.

Соціальна взаємодія в контексті політичного дискурсу постає можливістю особистості отримати додаткові ресурси задля ефективної взаємодії з політичними акторами, а її активізація – це процес концентрації за допомогою специфічних когнітивних, морально-вольових зусиль психологічних комунікативних ресурсів особистості задля досягнення конкретної мети.

Індивідуальний варіант активізації соціальної взаємодії веде до поглиблення уявлень молоді особи про політичне середовище, а за групової така зміна протилежна: вони стають більш поверховими що засвідчує більшу компетентність, якщо знання молоді особи про політику ґрунтуються на власних поглядах, які формуються без тиску ззовні.

Прояви ж політичної поведінки особистості за індивідуальної активізації соціальної взаємодії спрощуються. Спостерігаємо таку саму тенденцію й за групового варіанта. Це вказує на розширення кола спілкування, а отже збільшення соціальних ресурсів особи, які вона може використати в політичній активності. Отже, зростає впевненість особи у своїй здатності вплинути на політичну ситуацію та знижується потреба в безперервному прояві політичної активності для досягнення політичних цілей чи декларування власних інтересів.

Активізація соціальної взаємодії не змінює рівень прояву таких компонентів політичної культури, як політичні цінності особистості, мотиви її участі в політичній взаємодії. Пошуки можливостей впливу та зміни цих структурних компонентів політичної культури постають перспективами дослідження.

Література

1. Артемов Г. П. Политическая социология / Г. П. Артемов. – М. : Логос, 2002. – 280 с.
Artemov G. P. Politicheskaya sociologiya [Political Sociology] / G. P. Artemov. – М. : Logos, 2002. – 280 s.
2. Гердер И. Г. Идеи к философии истории человечества / И. Г. Гердер. – М. : Наука, 1977. – 703 с.
Gerder I. G. Idei k filosofii istorii chelovechestva [Ideas for the philosophy of history of mankind] / I. G. Gerder. – М. : Nauka, 1977. – 703 s.
3. Лейпхарт А. Многосоставные общества и демократические режимы / А. Лейпхарт // ПОЛИС. – 1992. – № 1–2. – С. 217–225.
Leypkhart A. Mnogosostavnyye obshchestva i demokraticheskiye rezhimy [Multi-partite society and democratic regimes] / A. Leypkhart // POLIS. – 1992. – № 1–2. – S. 217–225.
4. Липинський В. К. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму [Електронний ресурс] / В. К. Липинський // Ін-т східноєвроп. досліджень НАН України. – 1995. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf>
Lypynskyy V. K. Lysty do brativ-khliborobiv pro ideyu i organizaciyu ukrain-skogo monarkhizmu [Letters to fellow farmers about the idea and organization of Ukrainian monarchism] [Elektronnyy resurs] / V. K. Lypynskyy ; In-t skhidno-

- yeurop. doslidzhen NAN Ukrainy. – 1995. – Rezhym dostupu : <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf>
5. Методика исследования политических установок Г. Биербраура // Татарко А. Н. Социальный капитал: теория и психологические исследования : монография / А. Н. Татарко, Н. М. Лебедева. – М. : РУДН, 2009. – С. 242–243.
Metodika issledovaniya politicheskikh ustanovok G. Bierbraura [Survey of the study for political systems of G. Bierbraur] // Tatarko A. N. Socialnyy kapital: teoriya i psikhologicheskiye issledovaniya : monografiya [Theory and psychological research : monograph] / A. N. Tatarko, N. M. Lebedeva. – M. : RUDN, 2009. – S. 242–243.
 6. Мильман В. Э. Метод изучения мотивационной сферы личности / В. Э. Мильман // Практикум по психодиагностике. Психодиагностика мотивации и саморегуляции. – М.: [б. и.], 1990. – С. 23–43.
Milman V. E. Metod izucheniya motivacionnoy sfery lichnosti [The method of studying the motivational sphere of the Person] / V. E. Milman // Praktikum po psikhodiagnostike. Psikhodiagnostika motivacii i samoregulyacii. – M. : [b. i.], 1990. – S. 23–43.
 7. Нагорна Л. Політична культура і культура політики: етичні аспекти / Л. Нагорна // Політичний менеджмент. – 2009. – № 6. – С. 14–24.
Nagorna L. Politychna kultura i kultura polityky: etychni aspekty [Political culture and culture policy: ethical aspects] / L. Nagorna // Politychniy menedzhment. – 2009. – № 6. – S. 14–24.
 8. Резнік О. Політична ідентифікація особистості за умов становлення громадянського суспільства [Електронний ресурс] / Олександр Резнік // НАН України, Ін-т соціології. – 2003. – Режим доступу : <http://i-soc.com.ua/files/Reznik2003.pdf>
Ryeznik O. Politychna identyfikaciya osobystosti za umov stanovlennya gromadyanskogo suspilstva [The political conditions for individual identification of civil society] [Elektronnyy resurs] / O. Ryeznik // NAN Ukrainy, In-t sociologii. – 2003. – Rezhym dostupu : <http://i-soc.com.ua/files/Reznik2003.pdf>
 9. Соціальне навчання: механізми розвитку політичних ставлень молоді : [наук.-метод. посіб.] / І. В. Жадан, І. А. Дідук, С. І. Позняк та ін. ; за ред. І. В. Жадан ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 352 с
Socialne nauchannya: mekhanizmy rozvytku politychnykh stavlen molodi : [nauk.-metod. posib.] [Social education: mechanisms of political attitudes of youth : sciense method guidances] / I. V. Zhadan, I. A. Diduk, S. I. Poznyak ta in. ; za red. I. V. Zhadan ; Nac. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t soc. ta polit. psikhologii. – Kirovograd : Imeks-LTD, 2012. – 352 s.
 10. Формування навичок ефективної політичної участі молоді: технології психологічного супроводу : монографія / за наук. ред. Л. О. Кияшко ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – Київ : Міленіум, 2014. – 314 с.

Formuvannya navychok efektyvnoyi politychnoyi uchasti molodi: tehnologiyi psykholoichnogo suprovodu : monografiya [Building skills for effective political participation of youth: psychological support technologies : monograph] / za nauk. red. L. O. Kyuyashko ; Nac. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t soc. ta polit. psykholoii. – Kyiv : Milenium, 2014. – 314 s.

11. Хофстеде Г. Модуль исследования ценностей – 1994 / Г. Хофстеде // Татарко А. Н. Методы этнической и кросс-культурной психологии : учеб.-метод. пособие / А. Н. Татарко, Н. М. Лебедева. – М. : Изд. дом Высш. шк. экономики, 2011. – С. 63–65.
Hofstede G. Modul issledovaniya cennostey – 1994 [Value Survey Module – 1994] / G. Hofstede // Tatarko A. N. Metody etnicheskoy i kross-kulturnoy psikhologii : ucheb.-metod. posobiye [Methods of ethnic and cross-cultural psychology : ucheb method. benefit] / A. N. Tatarko, N. M. Lebedeva. – М. : Izd. dom Vyssh. shk. ekonomiki, 2011. – S. 63–65.
12. Циганенко Г. В. Питальник вимірювання рівня політико-ідеологічного самовизначення / Г. В. Циганенко // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. К. С. Костюка / за ред. С. Д. Максименка. – Т. V. – Ч. 5. – Київ : [б. в.], 2003. – С. 294–298.
Cyganenko G. V. Pytalyk vymiryuvannya rivnya polityko-ideologichnogo samovyznachennya [Questionnaire measuring the level of political and ideological self-determination] / G. V. Cyganenko // Problemy zagalnoyi ta pedagogichnoyi psikhologii : zb. nauk. pr. In-tu psikhologii im. K. S. Kostyuka / za red. S. D. Maksymenka. – T. V. – Ch. 5. – Kyiv : [b. v.], 2003. – S. 294–298.
13. Almond G. A. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations / G. A. Almond, S. Verba. – Princeton NJ : Princeton University Press, 1963. – 576 p.
14. Eckstein H. A. A Culturalist Theory of Political Change / H. A. Eckstein // American Political Science Review. – 1988. – Vol. 82, № 4.
15. Huckfeldt R. The Social Communication of Political Expertise / Rodert Huckfeldt // American Journal of Political Science. – 2001. – Vol. 45, № 2. – P. 425–439.
16. ISSP Research Group. International Social Survey Programme: Citizenship II – ISSP 2014 [Electronic resource] / ISSP Research Group // GESIS Data Archive, Cologne. – 2016. – Access mode : doi:10.4232/1.12590
17. Kenny C. Political Participation and Effects from the Social Environment / C. Kenny // American Journal of Political Science. – 1992. – Vol. 36 б, № 1. – P. 259–267.
18. The Ringelmann effect: Studies of group size and group performance / A. G. Ingham, G. Levinger, J. Graves, V. Peckham // Journal of Experimental Social Psychology. – 1974. – № 10. – P. 371–384.
19. Turner M. E. Twenty-five years of groupthink theory and research: lessons from the evaluation of a theory / M. E. Turner, A. R. Pratkanis // Organizational Behavior and Human Decision Processes. – Vol. 73. – P. 105–115.